

gebeurtenissen en feiten in het wezen der zaak niets verklaarde; elk mensch en inzonderheid elk genie was een wezen, dat een mysterie in zich sloot. Ja zelfs, in de natuurwetenschap bleken atomen, krachten en wetten mysterieuze grootheden te zijn, die te onbegrijpelijker werden, naarmate ze dieper werden ingedacht. Zoo won de wetenschap, of liever wonnen hare tolken, aan bescheidenheid; het woord onmogelijk, dat vroeger op de lippen bestorven lag, werd met grooter voorzichtigheid gebruikt of zelfs geheel vermeden; in plaats dat de mensch uit de wereld te verklaren was, vatte bij velen weer de overtuiging post, dat de wereld uit den mensch, de stof uit den geest, de werkelijkheid uit de idee verstaan moest worden. Alle zijn bleek dus weer te wortelen in „ein kosmisches Leben schöpferischer Art”. Het werd weer uitgesproken: „Unser Dasein ist kein geschlossener Kreis, sondern steht Eindrücken aus metaphysischen Zusammenhängen offen.”²⁸⁾ De physica had dus de metaphysica weer noodig, de wetenschap kon de philosophie niet missen; en de laatste oorzaak en diepste grond van alle dingen bleek van dien aard te zijn, dat ze òf volstrekt onkenbaar was òf alleen voorwerp van een kinderlijk geloof kon zijn.

Nu beweer ik niet, dat dit modernste wereldbeeld in alle deelen met het Christendom overeenstemt. Maar dit is toch zeker, dat de moderne theologie met haar naturalisme veel te haastig is geweest. Prof. Eerdmans zegt, dat het supranaturalisme in de laatste eeuwen stukje voor stukje is weggeslagen door de opkomende golven van de „verlichting”; de geesten en duivelen werden met de spoken en heksen naar het rijk der fabelen verwezen, de hemel werd van zijne plaats gerukt en was niet meer in het blauw boven de wolken; de hel en het eeuwige vuur was niet meer ergens in de diepste diepte; God was niet meer onze lieve Heer, maar werd het Absolute, de oergrond van alle dingen. Historisch onderzoek en hedendaagsche ervaring leeren, dat God geen wonderen doet²⁹⁾. Maar dit is alles veel te boud en te stout gesproken. Van zuiver wetenschappelijk standpunt is men tot zulk eene uitspraak niet gerechtigd, zoolang onze kennis van de natuur en van haar samenhang zoo uiterst gebrekkig is,